

**Edebiyatta Görsel Temsilden Söze
Dönüşüm: Ekfrasis**

**Transformation From Visual Representation
To Word In Literature: Ekfrasis**

Yazar

Meryem ŞİMŞEK

simsek.2586@gmail.com, ORCID NO:0000-0003-0741-230X

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 15 Ekim 2022

Kabul Tarihi: 14 Kasım 2022

Yayın Tarihi: 30 Aralık 2022

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 10, Sayı 2, Aralık 2022

EDEBİYATTA GÖRSEL TEMSİLDEN SÖZE DÖNÜŞÜM: EKFRASİS

Öz

Her sanat dalı gelişim sürecinde başka sanatlarla etkileşime girer ve gelişim süreci tamamlanana kadar da bu etkileşimi devam eder. Edebiyat ve görsel sanatlar da kendi gelişim süreçlerinde birbirleriyle etkileşime girmiş iki sanat dalıdır. Kimi zaman bir şiirden etkilenilerek resimler çizilmiş, heykeller yapılmış, mimari eserler ortaya konulmuş kimi zaman da bir resimden, bir nesneden, bir mimari eserden etkilenilerek şiirler, romanlar, denemeler yazılmıştır. Bu sanatların etkileşimleri sonucunda ekfrasis sanatı ortaya çıkmıştır. Çok eski bir geçmişe sahip olan ekfrasis, Batı edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Batı’da ekfrasis tekniği müzelerin açılması ve geçmişe ait olan eserlerin burada sergilenmesiyle önemli bir gelişme kaydetmiş. Bu müzeler bir süre sonra şairler ve ressamın uğrak yerleri olmaya başlamıştır. Sanatçılar burada sergilenen eserlerden etkilenerek eser vermeye başlamıştır. Bu da ekfrastik türlerin sayısıyla birlikte önemini de her geçen gün artırmıştır. Bu teknik, herhangi bir nesnenin sözcüklerle insanın gözünde canlandırarak anlatma sanatıdır. Ekfrasis, Türk edebiyatında Batı edebiyatında olduğu gibi köklü bir geçmişe sahip değildir. Edebiyatımızda dini inanç gereği resim çiziminden ve heykeltıraşlıktan uzak durulması ekfrasis tekniğinin kullanımını da geciktirmiştir. Batı’da önemli bir yere sahip olan bu teknik zamanla birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Ekfrasis tekniğinin şiir ve roman türlerinde kullanılmakla sınırlı kalmayıp birçok türde kullanıldığı görülmektedir. Bu şekilde birçok alanda kullanılması disiplinler arası bir görev üstlendiği hissini vermektedir. 20. yüzyılda tekrar ele alınan ekfrasis daha geniş bir kullanım alanına sahip olur. Edebiyattaki ilk kullanımı Homeros’un “*İlyada*” eserindeki Akhilleus’un kalkanının betimlenmesi gösterilmektedir. Bu çalışmada önce kavramın tanımına daha sonra da kısaca tarihçesine değinilerek, Melih Cevdet Anday, Evliya Çelebi ve Orhan Pamuk’tan verilen örneklerden hareketle ekfrasis tekniğinin Türk edebiyatındaki kullanımı ve gözden söze nasıl aktarıldığı konularına değinilecektir.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat, Görsel Sanatlar, Şiir, Roman, Ekfrasis.

TRANSFORMATION FROM VISUAL REPRESENTATION TO WORD IN LITERATURE: EKFRASİS

Abstract

Each branch of art interacts with other arts in the development process and this interaction continues until the development process is completed. Literature and visual arts are also art branches that have interacted with each other in their own development process. Sometimes influenced by a poem, pictures were drawn, sculptures were made, architectural works were revealed, and sometimes poems, novels and essays were written by being influenced by a painting, an object or an architectural work. As a result of the interactions of these arts, the art of ecfraasis has emerged. Ekfrasis technique, which has a very old history, has an important place in Western literature. Ekfrasis technique has made a significant progress in the West with the opening of museums and exhibiting works belonging to the past. These museums started to be frequented by poets and painters after a while and these artists started to produce works by being influenced by the works exhibited here. This increased its importance day by day with the number of extraordinary poems. One of the influences of museums on ephrastic poetry is the combination of poetry with new literary trends and gaining new places. This technique is the art of portraying an object or anything in words as if it were visualized. Ekfrasis does not have a long history in our literature as in Western literature. The avoidance of drawing due to religious belief in our literature has also delayed the use of the ecfraasis technique. This technique, which has an important place in the West, has been used in many areas over time. It is seen that the Ekfrasis technique is not only used in poetry and novel genres, but is used in many genres. In this way, its use in many areas gives the feeling that it has undertaken an interdisciplinary task. "20. Ekfrasis, which is reconsidered in the 21st century, has a wider usage area "(Canatak; Bulduk, 2019: 123). The first use in literature is the description of Achilles' shield in Homer's "Iliad". In this study, we first touched on the definition of the concept and then briefly its history. We tried to reveal how the concept of ekfrasis is used in our literature, by giving examples from Melih Cevdet Anday, Evliya Celebi and Orhan Pamuk, from eye to word.

Key Words: Literature, Ekfrasis, Visual Arts, Poetry, Novel.

Giriş

Görsellerin sözcüklerle resmeder gibi anlatılması, tasvir edilmesi anlamına gelen ekfrasis kavramının edebî eserlerde kullanılması üzerine uzun zamandır çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Batı’da resim ve edebiyat kimi zaman “kardeş sanat” kimi zaman da “düşman kardeşler” olarak düşünülmüştür. Bunun gibi sanat dalları arasında çeşitli mukayeseler ortaya çıkmış bunun sonucunda da Batı edebiyatlarında “ut pictura poesis”, “ekfrasis” ve “paragone” kavramları ortaya çıkmıştır (Anar, 2015: 11).

Edebiyat ve sanat ilişkisinden doğan Ekfrasis kavramının çeşitli tanımlarının olduğu görülmektedir. Çeşitli tanımlar kavramın kullanım alanlarının farklılık göstermesinden meydana gelmiştir. Yapılan araştırmalar, bu tekniğin kullanımının şiir ve roman türleriyle sınırlı kalmadığını deneme, hatıra ve gezi yazılarında da kullanıldığını göstermektedir. Türk edebiyatında bu teknik Batı'ya göre daha geç kullanılmıştır. Bu gecikmenin sebebi İslam dininin resim ve heykel sanatlarına olumsuz bakışıdır. İslam dininde resim ve heykele karşı olumsuz düşüncenin oluşması insanların bunları ilah olarak görüp tapmaları ihtimalidir. Amaç insanları bu düşünceden uzaklaştırmaktır. Hz. İbrahim döneminde insanların kendi yaptıkları putlara tapmaları ve Hz. İbrahim'in halkını bu konuda uyarması, putları yıkması kıssasının buna kaynaklık ettiğini düşünmekteyiz.

Geç dönemde olsa da Türk edebiyatında ekfrasis tekniği kullanılmaya başlanmış ve geniş bir alana yayılmıştır. Türk edebiyatında bu konuyla ilgili ilk örnek olarak kabul edilen Hüseyin Haşim'in yazdığı "Kocakarı ve Kedi" şiiridir. Türk edebiyatında bu konuyla ilgili ilk çalışmalar Doç. Dr. Turgay Anar'ın "Sonsuzluğun Yüzleri: İkinci Yeni Şiirinde Görsel Sanatlar" adındaki çalışması şiir dalında yapılan ilk çalışma olarak kabul edilir. Orhan Toprak'ın "Orhan Pamuk'un Romanlarında Ekfrasis" adındaki yüksek lisans tez çalışması da ekfrasis bağlamında Türk romanında yapılan ilk çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmada konuyla ilgili yapılan çeşitli çalışmalardan faydalanarak ekfrasis tekniği ile gözden söze aktarımın nasıl gerçekleştiğini, Türk edebiyatındaki yansımalarını ortaya koymaya çalıştık. Çok eski bir geçmişe sahip olan ekfrasis hem Batı edebiyatında hem de Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olduğu aşikârdır. Bu çalışmada daha çok Türk edebiyatındaki yeri ve kullanımını üzerinde durduk.

Ekfrasis Kavramı

Resim ve edebiyat arasındaki ilişki öteden beri tartışma konusu olmuş ve Antik çağdan bu yana süre gelen tartışmaya filozoflar da katılmıştır. Platon Devlet adlı eserinde her iki sanatı da doğayı taklitten ibaret olarak görüp küçümsemekte ve bu nedenle ideal devlette ressam ve şairlerin yer almasına karşı çıkmaktadır. Aristoteles ve Sokrates tam tersine yararlı iki sanat olarak görmektedirler. Romalı şair Horatius Ars Poetika'sında kullandığı "ut pictura poesis" Resim gibi şiir, şiir gibi resim" (Kaya: 2016: 18). Anlamında kullanarak iki sanattan birinin diğerinden daha üstün olmadığını ifade etmiştir. Şair Simonides, "Poema pictura loquens, pictura poema silens" Şiir konuşan resim, resim dilsiz şiirdir (Özgül, 1997: 12) şeklinde bir tanım yaparak iki sanatın birbirini tamamlayan nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Leonardo da Vinci ise "...Resim dilsiz bir şiir, şiir de kör bir resimdir..." (Vinci, 2007: 52) diyerek iki sanat arasındaki ilişkide resim sanatını şiirden daha üstün göyerek akılda kalmasının daha kolay olduğunu dile getirmiştir.

Bütün bu tartışmalar sonucunda iki sanat arasındaki ilişkiden doğan ekfrasis kavramı etimolojik olarak şöyle açıklanmaktadır:

Kökeni Antik Yunan'a kadar götürülebilen "ekphrasis" yahut "ecphrasis" Yunancada "ek" veya "ec" kelimesi ile "phrazein" kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. "ek" veya "ec" kelimesi, "dışarı", "-den dışarı", "dışarıda", "-den çıkma" "phrazein" ise "söylemek, açıklamak, duyurmak, konuşmak" anlamlarına gelir (Toprak, 2020: 7).

Görsel nesnelerin sözcüklerle ayrıntılı bir şekilde temsil edilmesi olan ekfrasis edebiyatın birçok alanında kullanılmıştır.

Batı Edebiyatında Ekfrasis

Batı kültür ve edebiyatında, edebiyat ile görsel sanat arasındaki ilişki köklü bir geçmişe sahiptir. Özellikle şiir ve resim arasındaki ilişki daha çok dikkat çeker. Ekfrasis, MÖ 6. yüzyıla dayanan bir geçmişe sahip olsa da ilk örnek olarak Akhilleus'un kalkanının tasviri kabul edilir. Bu kalkan tam 130 mısırda tasvir edilmiştir. Bu mısralar tasvirin ayrıntısını gözler önüne sermektedir. Yazar,

kalkanı okuyucunun gözünde adeta canlandırır ve okuyucu bu tasviri okurken kalkanı gerçekten görmüş gibi bir hisse kapılır. Homeros, bu tasviri yaparken daha kalkan denen bir şey imal edilmemiştir. Onun bu tasvirinden sonra kalkanın imal edildiği görülmektedir. Hatta Homeros'un bu tasvirinden sonra Batılı ressamın şiirlerden esinlenerek eserlerini oluşturdukları görülmektedir. Homeros'un bu tasviri ekfrasis tekniğini kullanmak isteyenlere adeta bir ışık olmuş ve en önemli örnek olarak görülmüştür. Ekfrasisin edebi bir araç olarak kullanılıp yayılması müzecilik geleneğinin gelişmesiyedir. Bu gelişme beraberinde ekfrasis tekniğini de geliştirip kullanımını yaygınlaştırmıştır. Müze ziyaretine giden ressam ve şairler buralarda gördükleri görsellerden etkilenirler ve bu etkilenmeleri sanat eserlerine de yansıtmaya başlar. Öyle ki bir dönem müzeler artık ressam ve şairlerin sanat vermek için uğrak yerleri haline gelmiştir.

...
Koyuldu büyük bir kalkan yapmaya,
Dört yanı isli sağlam bir kalkan,
Çevresine parlak bir çember attı kalkanın,
Işık saçan on üç katlı bir çember,
Gümüşten bir kayığa bağladı kalkanı,
Kalkan üst üste beş tabakandandı,
Üstüne birçok süsler çizdi, gösterdi ustalığını.
Yeri, göğü, denizi yaptı,
Yorulmaz güneşi yaptı, dopdolu dolunayı,
Gökyüzünü saran yıldızların hepsini,
Pleiadları, Hyadları, güçlü Orion'u,
Hem Araba, hem Ayı denen yıldızı yaptı,
Ayı Orion'a bakar, boyuna yerinde döner,
Tek yıldızıdır Okeanos'un sularından pay almayan.
İki güzel kentini yaptı ölümlü insanların.
Birinde düğünler şölenler,
Sokakta yanan çıracıların ışığında,
Evlerinden alınıp gezdirilen süslü gelinler
... (Toprak, 2020: 12).

Resim ve şiir sanatları arasındaki etkileşimin insanlar üzerindeki etkisi keşfedilince kiliselerde okuma yazması olmayan halka İncil'de verilmek istenen mesajları vermek ve bu mesajların halk üzerindeki etkisini arttırmak için bu teknikten yararlanılmış ve kilise duvarları ekfrastik görsellerle süslenmiştir. Batı edebiyatı bu tekniği kullanma açısından çok zengin olup birçok yazarın ekfrasis tekniğini kullandığı görülmektedir: Araf (Dante), My Last Duches (Robert Browning), Aeneis (Virgil) vb. örnekler verilebilir.

Türk Edebiyatında Ekfrasis

Modern şiirde görselliğe verilen önemin artmasıyla görsellerden faydalanılarak verilmek istenen mesajın okuyucuya daha kolay ulaşacağı düşüncesi hâkimiyetini arttırdığı görülmektedir. Bu düşünce ekfrasis sanatının hem önemini arttırmış hem de kullanımın alanını genişletmiştir. Türk edebiyatında şiirde yenileşme hareketlerinin başlamasıyla şiirin diğer sanatlarla göstergelerarası ilişki bağlamında bir etkileşimi başlar. Böylece belirli poetikalarla yazılan metinler artık yeni nitelikler kazanmış olur. Edebiyattaki bu yeni niteliklerden bir tanesi de ekfrasisdir. Ekfrasisin Türk edebiyatındaki kullanımına ilk örnek olarak Hüseyin Haşim tarafında 1884 yılında kaleme alınan "Kocakarı ve Kedi" adlı şiir kabul edilmektedir.

Tanzimat Dönemi'nde Samipaşazade Sezai pitoresk duygusuna sahip ilk yazar olarak kabul edilir. Serveti Fünun Dönemi'nde Nabızade Nazım tarafından resim-altı şiirin ilk örneği kabul edilen "Küçük Hizmetçi Kız" adlı şiirinin Serveti Fünun dergisinde yayımlanmasıyla başlar (Buğra, 2000:

58-61).

Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Tevfik Fikret, Cenap Şehabeddin'in de ekfrastik şiir örneği sayılacak şiirleri kaleme aldıkları görülmektedir. Recaizade Mahmut Ekrem'in "Kelebek", "Koparma!" şiirleri, Muallim Naci'nin "Levha" şiiri ve Cenap Şahabeddin'in "Mevid-i Telakkide" şiiri bu tekniğin ilk örnekleri arasında kabul edilmektedir. "Cumhuriyet Dönemi resim sanatından yararlanan Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairlerde bu süreci sürdüren şairlere dâhil edildiği görülmektedir" (Ağıl, 2012: 48).

Melih Cevdet Anday'ın yazdığı "İkaros'un Ölümü" adlı şiiri de bu bağlamda önemli bir yere sahiptir. Anday, Yaşlı Pieter Bruegel'in "İkaros'un Düşüşü Sırasında Bir Manzara" resminin onda uyandırdığı duyguları resmi tasvir edercesine sözcüklerle adeta okuyucunun gözünde resmetmiştir. Orhan Pamuk'un romanları incelendiğinde bu tekniğe sıklıkla başvurduğu görülürken Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme adlı eserinde de ekfrastik anlatılar görülmektedir.

Çelebi'nin ekfrastik anlatılarına kısaca değinirken Nilay Kaya'nın doktora tezinden faydalandık. Nilay Kaya'nın bu çalışması incelendiğinde Çelebi'nin ekfrastik anlatılarına daha çok mimari, resim ve heykellerin konu olduğu görülmektedir.

Evliya Çelebi bu anlatılarında hem İslam kültüründen hem de Batılı bir anlayışla yapılan eserleri kendi bakış açısıyla kimi zaman duyduğu hayranlıkla, kimi zaman Osmanlı kimliği dâhilinde, kimi zaman da toplumsal ve siyasal bir eleştiriyle ele aldığı görülür (2016: 203).

Çelebi'nin Doğu seyahatleri sırasında yaptığı heykel tasvirlerinin arttığı görülmektedir. Bu durum onun bu seyahati sırasında birçok heykelle karşılaştığını göstermektedir. Doğu seyahati sırasında Nil kenarında gördüğü İslamiyet öncesinden kalma yılan figürlü heykellerle ilgili anlatımlarındaki görselliğin daha da belirginleştiği görülür. "Bu temsilde de "acayip ve gariplik" noktasına vardığı göze çarpar "(2016: 208).

Yine Nil kenarında nice yüz deve karnı kalınlığında siyah taştan deveboyunlu yedi başlı ejderhalar, kimi başı eğri kimi kırmızı parça parça durur, kimi toprağa gömülmüş, yarısı dışarıda acayip görünümlü ejderhalardır ki görenin aklı gider. İnsan ne hal ise akıllıdır, korksa da belli etmeyip seyreder, ama atlarımız bunları görünce kendilerini parçaladılar. Ve nice bin acayiplikler var ama yazması mümkün değildir (2016: 209).

Evliya Çelebi, seyahati sırasında gördüğü mimari, resim ve heykelleri tarafsız bir bakış açısıyla betimlemiştir. Çelebi'nin övgü dolu anlatıları çokça kullandığı görülmektedir. Onun övgü dolu anlatılardan biri de "Kaşa Ban Muğânı Kilisesi" tasviridir. Çelebi'nin cami ekfrasislerinde İslamî bir etkiyle kaleme aldığı çok net anlaşılmaktadır. Osmanlı Dönemi'ndeki fetihlerle övündüğü ifadelerinde açık bir şekilde görülmektedir. Fetihlerden sonra camiye dönüştürülen kiliselere dair ekfrastik anlatıları da dikkat çekmektedir.

Şimdi ey vefa dostları, bu Kandiye içinde değil, belki İslam ülkelerinde böyle bir cami yoktur. Safi kârgirtoloz kubbeli bir Rum kilisesi idi. İçinde hâlâ ağaçtan bir eser olmayıp tüm duvarları altın ile halkârî bukalemun nakış iken şimdi bin kat daha fazla ibretlik bukalemun nakışlı olup baştanbaşa duvarı yüzü altın [karışımı] ile kaplanmış olup nur üstüne nur oldu. Mihrabı, sünnet üzere sade güzeldir ama bir beyaz ham mermerden Fahr'nin ağ oyması gibi bir mukarnaslı minbere sahiptir ki tüm İslam diyarlarında benzeri olmayıp bir yere yapılmamıştır. Hemen meydanda caminin sağ tarafında yüksek bir kürsüdür ki sanki caminin ruhudur. Ve bir işlemeli şebekeli mermerden müezzin mahfili var ki bu da benzeri olmayan cinsinden olup bir şekilde anlatılması mümkün değildir (2016: 98).

Çelebi anlatılarında okuyucuların gidip görebilme imkânına sahip olmadığı nesnelere tasvir eder ve

yaptığı tasvirlerle okuyucuya o nesnelere görmüş hissini yaşatmaya çalışır. Çelebi'nin tasvirlerinde bazen abartıya kaçtığı görülse de sözcüklerle gayet başarılı resimler çizdiği inkâr edilemez.

Tevfik Fikret'in "portre altı şiirleri" de ekfrasis yöntemiyle yazılan şiirlerin arasında kabul edilir. Fikret, resim çizmekte de başarılı bir şair ve bu başarısını portre altı şiirlerle ortaya koymaktadır. O gördüğü görsel sanatlardan ve doğa manzaralarından aldığı ilhamı sözcüklerle okuyucuya yansıtmaktır. Fikret'in çok güzel tabiat tabloları çizdiği görülmektedir.

Fikret'in "Bir Timsal" şiirinde de genç bir kızın ekfrastik tasviri yapıldığı görülmektedir.

Bu güzel hangi işvezârındır,
Bu çiçek hangi nev-bahârındır?
'Roma'nın belki 'Paris'in; -bilemem-
Dolu eşkâl-i hüsn ile âlem!

...
Âdetâ bir musavvir-i üstâd
Arz için bir nümûne-i îcâd
Onu halk eylemiş hayâlinde,
Süslemiş dâr-ı iştigalinde!

Görsel 2: "Bir Timsal" (Çakır, 2009: 211,136)

Türk edebiyatında ekfrasisi kullanan yazarlardan biri de Melih Cevdet Anday'dır. Anday "İkaros'un Ölümü" adlı şiirini yazarken Bruegel'in yaptığı resimden etkilenerek yazmıştır. İkaros Yunan mitolojisinde efsanevi bir kahraman olarak kabul edilir. Bu resim İkaros ve babasının tutuklu oldukları kuleden kaçıp kurtulmak için babası tarafından balmumundan yapılan kanatlarla uçup kurtulmak isterken İkaros'un düşüp öldüğü anı anlatan bir resimdir. Anday, resmin görselinden uzaklaşıp şiirinin söz dizimsel yapısını genişleterek resme farklı bir derinlik kattığı görülür. Resimsel unsurlardan yepyeni bir eser ortaya çıkarır. Bunu yaparken de estetik bir dolaylamaya başvurur. Şairin resimdeki sessizlikleri ve belirsizlikleri öyküleme stratejisiyle hareketlendirdiği görülmektedir. "Melih Cevdet Anday'ın "İkaros'un Ölümü" adlı şiiri görme yetisinin ve ekfrastik yapının başat kılındığı önemli bir şiirdir" (Soylu, 2020: 917).

Herkes işinde gücündeydi
Yok, olmuş damlar ki unuttum
(...)
Çift sürüyordu bir köylü iki büklüm
Kalkmak üzereydi ak bir gemi limandan
Denize düşeni kimse görmedi.
Herkes işinde gücündeydi
Ve acı çekmeği unuttum.
(...)
Ölmeden bütün sabahlarımı unuttum
Denize düşeni kimse görmedi.
Gökten indiğimi kimse görmedi.

Ak bir gemi kalkıyordu limandan
Görmediklerini unuttum.
Bölünmemişti tarihsiz gün
Varlığın kanatsız adı yalnızlık
Sudan dışarda kalmış ayakta yalnızlık
(...) (Anday, 2016: 509-510).

Görsel 3: Pieter Bruegel İkaros'un Düşüşü Sırasında Bir Manzara" (2016: 509-510)

Orhan Pamuk'un Eserlerinde Ekfrasis

Orhan Pamuk, gençliğinde resim sanatına ilgi duyar ve ressam olmak ister ancak o daha sonra ressamlık yerine yazar olmayı tercih eder. Yazarlığı tercih eden Pamuk, resim sevdasını asla terk etmez tam tersine bu sevdasını boyadan çok sözcüklerle ifade etmeye başlar ve adeta sözcüklerle resim çizer. Sözcüklerle resim çizme konusunda da epey başarılı olur. Hemen hemen bütün eserlerinde onun bu başarısına tanık olmaktadır. Pamuk'un sahip olduğu bu yetenek köklü bir geçmişe sahip olan ekfrasisdir. Pamuk, romanlarının genelinde denemelerinde ve hatıralarında bu teknikten yararlanmış ve bu tekniği başarıyla eserlerine yansıtmıştır.

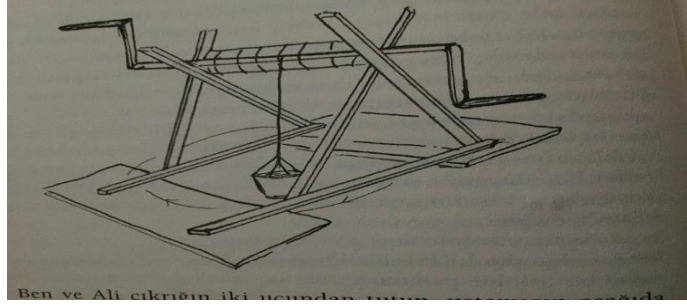
Pamuk'un Kara Kitap adlı eserinde Galip'in Fransız gazetesinde gördüğü "siklop" adındaki yaratık hakkındaki tasvirinde de ekfrastik bir anlatım olduğu görülmektedir.

"Hayatımın en mutlu anıymış, bilmiyordum." sözleriyle başlayan Masumiyet Müzesi bizlere çok katmanlı bir ekfrasis sunmaktadır. Bu roman kendi içinde dört katmanlı bir ekfrastik unsur barındırır. Bunlardan ilki roman ve romandaki ekfrastik tasvirlerdir. İkincisi roman içerisinde yer alan tasvirlerin sergilenmesi, yani müzedir. Üçüncü ekfrastik unsur eserleri gösteren müze kataloğudur. Dördüncü ve son ekfrastik unsur ise müze için çekilen belgesel olan Hatıraların Masumiyeti'dir (Toprak, 2020: 130).

Eserde söz edilen ekfrastik tasvirlerden biri Kemal Basmacı'nın Füsün'a karşı beslediği kıskançlık duygusunu dile getirdiği satırlarda görülür. Kıskançlığının herkes tarafından görülmesini isteyen Kemal, duygusunu sipariş ettiği resimle anlatmaya çalışmıştır.

Yıllar sonra müzemizin bu noktasında sergilensin diye sanatçıya bütün ayrıntılarıyla sipariş ettiğim bu resimdir. Füsünların evinde içeride yanan lambalardan turuncumsu bir renk almış pencereleri arkadaki ayın ışığıyla dalları parıldayan kestane ağacını, bacalarda ve damlarda çizilmiş Nişantaşı göğünün arkasındaki lacivert gecenin derinliğini bir hayli iyi yansıtıyor (Pamuk, 2008: 74).

Resim çizmeyi seven Pamuk, kendisi tarafından çizilen resimleri eserlerinde kullandığı görülmektedir. Kırmızı Saçlı Kadın kitabında Cem ile Ustası tarafından kuyu kazma sırasında toprakları yukarıya çekmek için kullandıkları çıkırık buna örnek olarak verilebilir. Yazar bu çıkırığı oldukça ayrıntılı bir şekilde ve ekfrastik bir anlatımla okuyucuya aktarmaktadır.

Görsel 4: Çıkrık (2015: 24)

Pamuk'un anlarından oluşan Manzaradan Parçalar adlı eserinde annesini börek yaparken anlatmaktadır. Eserde annesinin o an yaptıklarını sözcüklerle tasvir ederken hem kendi çizdiği görselleri kullanır hem de sözcüklerle annesinin o anını okuyucunun gözünde resmeder.

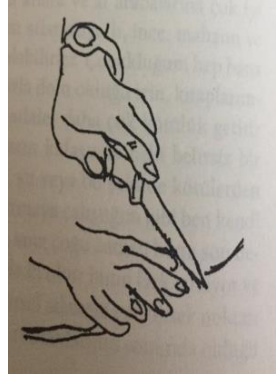
Annem sigara böreği yapıyor. Masanın bir ucuna oturdum, ben de bakıyorum. Bir saydam plastik torbanın içinde yufka var. Yanında bir

kâsenin içinde maydanoz ve beyaz peynir. Bir bıçak. Hepsi masaya açılıp yayılmış bir gazetenin üzerinde duruyor.

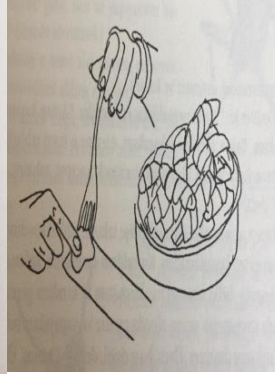
Yufkaları torbadan çıkardı. Yarım ay şeklinde onları gazete kâğıdının üzerine yaydı. Elindeki bıçakla ortalarından uzun, ince dikdörtgenler kesti (2010: 28-29).

Görsel 5

Görsel 6

Görsel 7

Görsel 5,6,7: Manzaradan Parçalar (2010: 31-31-33).

Sonuç

Görsel bir nesnenin sözcüklerle resmeder gibi tasvir edilip anlatılma sanatı olan ekfrasis köklü bir geçmişe sahiptir. Geçmişten günümüze tartışmaya konu olan resim ve şiir arasındaki ilişkiden doğmuş ve her geçen gün önem kazanarak kullanımı artmıştır. Kullanımının artmasıyla birlikte kullanım alanının da genişlediği dikkatlerden kaçmamaktadır. Şiir ve resim arasındaki ilişki ile başlayan kavram zamanla roman, gezi yazısı, anı gibi edebiyatın farklı alanlarında da kendini göstermiştir. Batı'da kiliselerde okuması olmayan halka İncil'deki mesajların verilmesi ve bu mesajların anlaşılır kılınması için ekfrasisten yararlandığı görülmekte, hatta Aristoteles ve Sokrates'in bu nedenle şiir ve resim sanatları arasındaki ilişkiyi yararlı bulduklarını ifade edilmektedir.

Bu çalışmada ekfrasisin tanımı, kısaca tarihi geçmişi ve bizim Türk Edebiyatındaki kullanımına değinilmeye çalışılmıştır. Batı edebiyatında çok eski bir geçmişe sahip olan bu teknik, Türk Edebiyatında İslam dininin resim ve heykele bakış açısından kaynaklanan gecikmeli bir kullanıma

sahip olmasına karşın; Tanzimat'tan itibaren edebî alanda yapılan yenilikler ve gelişmeler sayesinde Türk edebiyatındaki kullanımı da gelişip zenginleştirmiştir. Böylece geniş bir kullanım alanı da elde etmiştir.

Türk edebiyatında bu teknikle önemli yazarlar da ilgilenmeye başlamıştır. Türk edebiyatında bu tekniği kullanan birkaç yazardan örnekler verilerek ekfrasis kavramı anlatılmaya çalışılmıştır. İncelediğimiz yazarların eserlerinden hareketle bu tekniği başarılı bir şekilde eserlerinde kullandıkları söylenebilir. Görselden söze aktarımın yazılı eserlerde okur üzerindeki etkisinin daha büyük olacağını verdiğimiz örnekler göz önüne sermektedir. Bu durum ekfrasisin önemini her geçen gün artırmakta ve akademisyenlerin ilgi odağına girmesini sağlamaktadır.

Kaynakça

- Anar, T. (2015), *Sonsuzluğun Yüzleri: İkinci Yeni Şiirinde Görsel Sanatlar*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Ağıl, N. (2015). *Ekfrasis*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Anday, M. C. (2016). *Bütün şiirleri*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Buğra, H. B. (2000). *Cumhuriyet Döneminde Resim-Edebiyat İlişkisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Çakır, Ö. (2009). *Servet-i Fünun Edebiyatı'nın Öğretiminde Görsel Metaryal Kullanımı*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(6): 211-236
- Da Vinci, L. (2007). *Paragone: Sanatların Karşılaştırılması*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi
- Özgül, M. K. (1997) *Resmin Gölgesi Şiire Düştü - Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Soylu, H. (2020) *Melih Cevdet Anday'ın "İkaros'un Ölümü" Adlı Şiirinde Göstergelerarası Etkileşim ve Ekfrasis*. Folklor Edebiyat Dergisi, 26 (4): 907-918. [http// DOI: 10.22559/folklor.1204](http://DOI: 10.22559/folklor.1204)
- Toprak, O. (2020). *Orhan Pamuk'un Romanlarında Ekfrasis*. Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Kaya, N. (2016). *Evliyâ Çelebi'nin Seyahatname'sinde Görsel Sanat Eserlerinin Tasviri: Ekfrastik Bir Yaklaşım*. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Pamuk, O. (2008). *Masumiyet Müzesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (2018). *Kırmızı Saçlı Kadın*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pamuk, O. (2015). *Kafamda Bir Tuhaflık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pamuk, O. (2010). *Manzaradan Parçalar*. İstanbul. İletişim Yayınları.